

Kazaoka Yuuki

TANKA A 2011-ES FÖLDRENGÉSRŐL ÉS AZ AZT KÖVETŐ ESEMÉNYEKRŐL

Szemponatok a kortárs japán irodalomhoz (I.)*

Szubjektív bevezetés

Tekintettel a „kortárs japán irodalom” című témára, elgondolkodtam azon, hogy mi vonzó számomra a jelenkori irodalomban, és mit közvetíthetek ebből a magyar olvasók felé. Ilyen szempontból foglalkozom most a tankával és a japán költészettel, amely a 2011 márciusában történt földrengést és az azt követő eseményeket (úgymint a fukusimai atomerőmű-balesetet) járja körül. Ehhez kizárólag az újságban megjelent tankák vizsgálatára szorítkozom. A dolgozat kérdésfeltevése a következőképpen hangzik: hogyan és milyen nyelvi-poétikai megoldásokkal viszonyulnak a tankák a földrengéshez és az azt követő eseményekhez? Jelen tanulmány megközelítésmódja a következő: mivel a szótag a tanka fontos összetevőjének számít, mindenekelőtt a szótagok jelentéssel való kapcsolatát kell szemügyre venni. A szótag egysége alapvetően nem a jelentés egységének felel meg, azonban amikor ez mégis megeshet, akkor kifejezetten megéri az ilyen szöveghelyeket intenzíven olvasni. Ebben az esetben pedig az is vizsgálat tárgyává válhat, hogy a versen belül hová kerül a cezúra. Egy tanka ugyanis általában két részre oszlik, a cezúra helyzete pedig – ezzel összefüggésben – a tanka jelentését befolyásolja. Ezenkívül a retorikai alakzatokat és azok textuális effektusait is érdemes tárgyalni, mert a tankába mindig sajátos, jellegzetes alakzatok illeszkednek. Végül pedig a szóválasztásra és a szórendre mint nyelvileg is markáns irodalmi stratégiára kell figyelmeztetni.

Mivel jelen dolgozat terjedelmi keretei korlátozottak, ezért a választott szempontokat két részre kell osztani és előreláthatólag két részben publikálni. Az első részben az említett két kérdésirány mellett mindenekelőtt két aspektust érdemes kiemelni: egy rövid, a kutatási területbe, vagyis a tanka műfajába való bevezetést és azt a szempontot, hogy miért olyan döntő ez a versforma a 2011-es földrengés vonatko-

* Kazaoka Yuuki tanulmányának második részét folyóiratunk 2021/2-es számában fogjuk közölni.

zásában. Csupán ezt követően térhetek át annak magyarázatára, hogy miért fordítom a figyelmem különösen az újságban megjelent tankákra. Ezt követi az esettanulmány, amelynek első részében a márciusban és áprilisban megjelent, míg a másodikban a májusban, júniusban, júliusban és augusztusban publikált tankákat vizsgálom.

*A tanka és annak fontossága a 2011-es földrengés
irodalmi megjelenítésében*

Mi is tulajdonképpen egy tanka? A tankák olyan költemények, amelyek 31 szótagból állnak, és Japánban – a költészeti hagyományból kinőve – rendkívül elterjedtnek számítanak. Az oktatási intézményekben a tanka műfaja például a kötelező irodalomhoz tartozik. A tanulók nemcsak történeti és kanonikus műveket olvasnak és tanulnak meg kívülről, memoriterként, hanem általában még tankákat is írnak. Ezenkívül a tankákat el lehet küldeni helyi vagy országos lapoknak is, ami szintén jelentős tradícióval rendelkezik, ugyanis ezért lehetséges, hogy az újságok saját rovatot tartanak fenn tankák számára, a szerkesztőségben pedig kifejezetten az olyan tankaköltők is helyet kapnak, akik a beküldött szövegekből válogatnak. Az újságokban megjelenő tankák végső soron a tág értelemben vett olvasóközönség aktuális helyzetébe is betekintést nyújtanak. A tankán kívül ugyanis a szerzők nevét és lakhelyét is közzéteszik az újságban. A szerzők nevei nyilvánvalóan álnevek is lehetnek, ettől függetlenül a lapokban rendszeresen megjelenő tankák a japán irodalom fontos részét képezik.

Azt, hogy a tankák nemcsak professzionális költőktől származhatnak, hanem számos laikus is tollat ragadhat és írhat tankákat, a legrégibbi verseskötet, a *Manjósú* (kb. 8. század) is bizonyítja. Nakajima Atsushi (1909–1942) egy olyan író, akivel korábban ebben a folyóiratban már foglalkoztam,¹ érdekes kijelentést tesz a *Manjósú*ról.

十一月十八日。一日中波は静か。甲板の寝椅子にひつくりかへつて、万葉集(…)を読んだ。その中には、妻に別れて遠く旅する(或ひは戦に行く)者の歌や、あとに残つた妻のよんだ歌が大変多いので、身につまされるよ。千年前の歌とは、どうしても思へない。今、オレが、この山城丸の上で、詠んだといつても、それで通用しざうな歌が沢山ある。²

1 SUGIYAMA Yukiko – KAZAOKA Yuuki, *Az elbeszélés és jelentése: Nakajima Atsushi és Dazai Osamu*, ford. DECZKI Sarolta, Szépirodalmi Figyelő 2016/5., 31–44.

2 Nakajima 1941. november 21-én kelt levele feleségének. NAKAJIMA Atsushi, *Shokan* [Levelek] = *Uő.*, *Zenshu* [Összes művei], szerk. TAKAHASHI Hidehiro – KATSUMATA Hiroshi – SAGI Tadao – KAWAMURA Minato, Chikumashobō, Tokyo, 2001–2002, III, 637.

November 18. A hullámok egész nap csendesek. A fedélzet heverőjén a *Manjósút* [...] olvastam. Abban számos költeményt találni azoktól, akiknek a hitvesüktől messzire kellett utazni (vagy olyanoktól, kiket a háború szólított el), vagy amazok hitvesei. Ezért nem kerülhetem el, hogy ezeket a verseket saját magammal össze ne vessem. Nem tudom elhinni, hogy ezek a versek egy évezreddel ezelőtt íródtak. Ha pedig azt állítanám, hogy ebből az antológiából egyes költeményeket most, ezen a hajón, a „Yamashiromarun” írtam, senki nem kételkedne.

Ez a részlet Nakajima feleségének írt leveléből származik 1941 novemberéből. Nakajima akkoriban hivatalnokként dolgozott Palauban, és ott olvasta a *Manjósút*. Mivel Nakajima japán irodalmat tanult az egyetemen, elég jól ismerte a szöveget, ráadásul ehhez tartozik, hogy a japán katonák a II. világháború során rendszeresen olvasták a *Manjósút*.³ Később a japán kormány éppen ezért gyalázta meg a *Manjósút*, amely manapság ismét egyre fontosabb szerepet tölt be a politikai életben, hiszen a Reiva-korszak neve éppen a *Manjósút*-ból származik.

Nakajima arra hívja fel a figyelmet, hogy a tankák – érdekes módon – olyan emberekhez tartoznak, akik sem ranggal, sem névvel nem rendelkeznek.⁴ Ezen túl azt is hangsúlyozza, hogy mennyire felismerhetők az emberi gondolkodás hasonlóságai az időbeli távolság ellenére is. Nakajima megfigyelése – többek között – tehát azt mutathatja meg számunkra, hogy az egyszerű emberek tankái mennyire vonzanak egy író.

Tanka az újságokban

Most, ahogyan már fentebb jeleztem, azt szeretném megmagyarázni, hogy ez a cikk miért az újságban megjelent tankákkal foglalkozik. Voltaképpen azért, mert én magam is tapasztaltam és átéltem a földrengést Kelet-Japánban, pontosabban Szendaiban, és nagyon pontosan meg tudtam figyelni, miként reagál az irodalom erre a földrengésre.

3 HIRAYAMA Joji, *Manyoshu kenkyu no kiseki to mirai. Meiji igo no Manyoshu kenkyu ni tsuite no shitekikangai* [Vissza- és kitekintés a *Manjósút* kutatására. Szempontok a *Manjósút* recepció-történetéhez a Meidzsi-korszak után] = *Kokubungaku. Kaishaku to kansho* [Nemzeti filológia. Értelmezés és recepció] 51., Shinbundo, Tokyo, 1986, 152.

4 A kutatások mindenesetre azt bizonyítják, hogy az ún. népdalok a *Manjósút*-ban nagy valószínűséggel a kiadóktól, szerkesztőktől származnak. Vö. SHINADA Eiichi, *Manyoshu no hatsumei. Kokuminkokka to bunkasouchi toshiteno koten* [A *Manyoshu* összegyűjtött verseinek megtalálása. Nemzeti és klasszikus irodalom mint a kultúra eszköze], Tokyo, 2001.

Az egyik újságban, az Asahi Shimbunban a „hivatásos” költők is publikáltak lírai szövegeket erről a nagy földrengésről és a fukusimai nukleáris balesetről. Az újság ezenfelül még különböző beszélgetéseket is folytatott velük, azonban az ilyen szövegek, beszélgetések és az interjúk idegenek számomra. Ennek egyik oka a szkepszis: vajon feldolgozható-e poétikailag a földrengés, a szökőár vagy a fukusimai baleset ilyen rövid idő alatt? Képesek-e azok a költők, akik maguk is tanúi ennek az eseménynek, lírai szövegeket írni róla? Mindez persze nem jelenti azt, hogy én érintett személyként jártasabb volnék bármit is elbeszélni, sőt minél többet tudok meg az érintettek történetéből, annál kevésbé tűnik fontosnak a saját tapasztalatom jelentése. Valójában már nem is tudom többé, hogyan és milyen szavakkal írhatnám le ezt a földrengést, a végén pedig csak a töredékes, személyes tapasztalatok maradnak bennem.

Ez a szkepszis ráadásul ellenszenvbe csapott át. Egy egészen eklatáns példa erre: Az Asahi Shimbun újságban megjelentetett lírai szövegek között szembejön velünk a következő sor: „[a]mi legelőször széttörik, az a nyelv”.⁵ Ez a sor vállalja az azzal járó kockázatot, hogy összefoglalja a földrengést követő szignifikáns eseményt. Ez a kijelentés, a nyelv iránti kétely kifejezésével, történelmileg szemlélve egy ismétlődést mutat. Bár ez a sor új kontextusba van ágyazva, minél jobban díszítjük a situációt különböző szavakkal, vagy történetileg terhelt fogalmakkal jellemezzük azt, annál poétikusabbnak tűnik a szöveg.

A „hivatásos” költők lírai szövegei mellett az Asahi Shimbun még különböző tankákat is gyűjtött. Számos ott megjelent tanka személyes élményből vagy tapasztalatból indul ki, azonban mégsem redukálódnak az események általánosító leírására, hanem sokkal inkább az apró, éppen ezért annál fontosabb „pillanatfelvételeket” jelenítik meg. Az újságban megjelent tankák heterogenitása miatt mindenképpen megéri ezekkel elmélyültebben foglalkozni, ezért a következőkben az Asahi Shimbunban 2011 márciusa és augusztusa között publikált szövegekre koncentrálok. Maga az újság ugyanis az egyik legnagyobb országos japán napilap, amely a tankákon kívül különböző, a földrengéssel kapcsolatos irodalmi szövegeket is megpróbált összegyűjteni és beemelni, ahogyan ezt fentebb már röviden jeleztem. Az Asahi Shimbun ráadásul viszonylag hosszú tradícióval büszkélkedhet, főként akkor, ha a tankáról és magáról az újságról van szó, ugyanis már 1910-ben nyilvánvalóvá vált az a törekvés, hogy a lap összegyűjtse és közzétegye az olvasói

5 TAKAHASHI Mutsuo, *Imaba* [Most] = <http://www.asahi.com/special/kotonoha311/>. 12 költő ott publikálta a 2011-es földrengésről szóló verseit.

tankákat. 1970-ben pedig bevezették azt a – manapság is működő – rendszert, hogy négy tankaköltőtől válogatnak publikálásra szánt szövegeket. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy minden tankaszerző tíz saját, már előre szelektált szöveget juttat el a szerkesztőséghez, amely ezáltal negyven tankát jelent meg hetente egyszer, általában minden vasárnap. Ez természetesen néha azzal jár együtt, hogy több tankaköltőtől ugyanazt a művet válogatják ki, ez pedig sok esetben csak úgy derül ki, hogy a szerzők általában nagyon röviden kommentálják az adott textust. Azokat a tankákat, amelyeket ebben a tanulmányban vizsgálók, mindössze négy szerzőtől válogattam. Egész Japánból – és néha még külföldről is – mintegy 2500 tanka érkezik.⁶ Tudomásom szerint ezenkívül az Asahi Shimbun három alkalommal is külön teret, tulajdonképpen egy különszámot biztosított a földrengésről szóló tankák számára.

Most felmerülhet az a kérdés, hogy miért is korlátozom a kutatásaimat kifejezetten a 2011. március és augusztus közötti időszakra. Ebből az intervallumból ugyanis egy olyan dinamikus mozgást lehet felismerni, amelyből világosan kirajzolódik, hogy a tankák márciusban, áprilisban és májusban rendszeresen jelentek meg, júniusban, júliusban és augusztusban ezzel szemben már csökkenő tendenciát mutatott a publikációs arány. Azt, hogy ez a tendencia szándékosan csak a négy tankaszerző által produkált szövegekből áll-e össze, vagy valóban, mennyiségileg is kevesebb tanka érkezett a szerkesztőségbe ebben az időszakban, egyáltalán nem tudhatjuk.

Végül mindezt azzal szeretném kiegészíteni, hogy bár az irodalomtudomány különböző irodalmi, a földrengéssel összefüggésben álló szövegeket vizsgál,⁷ ezt a területet („tankák az újságban”) aligha tárgyalták eddig.⁸ Éppen ezért szükséges itt újabb megvilágításba helyezni és tematizálni az irodalom és földrengés közötti kapcsolatot.

6 SASABA Sachiko, *Sugomori de hueta toko. Korona ei ni omou shimbun kadan no yakuwari*. [A koronavírus elterjedése óta több tanka érkezett a szerkesztőségbe. Az újságban megjelenő tankák szerepéhez.] Asahi Shimbun 2020. június 22., 5.

7 Erről több monográfia is született: KIMURA Saeko, *Shinsai bungakuron. Atarashii nibon bungaku no tameni* [Értekezés az irodalomról és a 2011-es földrengésről. Az új japán irodalomhoz.], Seidosha, Tokyo, 2013; Higashi Nibon daishinsai go bungaku ron [Értekezés az irodalomról], szerk. GENKAIKEN, Nanundo, Tokyo, 2017; KIMURA Saeko, *Sonogo no shinsai go bungakuron* [Második értekezés az irodalomról és a 2011-es földrengésről.] Seidosha, Tokyo, 2018; CHIBA Kazumiki, *Gendai bungaku ha shinsai no kizu wo iyaseruka. 3. 11 no shogeki to merankori* [Csilapíthatja a jelenkori irodalom a földrengés utáni fájdalmat? A március 11-i földrengés okozta sokk és a melankólia], Mineruvu-Ashobō, Tokyo, 2019.

8 Odoshima Yuka diplomamunkája kivételt képez: ODASHIMA Yuka, *Shinbun tanka kara miru bigasbinibon daishinsai* [A 2011-es földrengés vizsgálata az újságban megjelent tankák alapján], 2018. Ez a munka azonban csak azokat a tankákat tárgyalja, amelyek kizárólag Iwate prefektúrában, a helyi újságban jelentek meg. Az összefoglalást lásd: <https://klis.tsukuba.ac.jp/archives/>

A tanka – definíciós kísérlet

A tanka fogalmát és a címben is jelölt viszonyt a „2011-es földrengésről és az azt követő eseményekről” érdemes még a soron következő esettanulmányok előtt meghatározni, részletesebben szemügyre venni. Nyilvánvaló, hogy „az azt követő események” alatt konkrétan a cunamit és a fukusimai atomerőmű-balesetet értjük. Az összefüggés alapja pedig – mint ismeretes – az, hogy a földrengés Japánban nemcsak a várost rombolta le, hanem egy óriási szökőár kialakulásával járt együtt. Mindez három prefektúrát (Ivate, Mijagi, Fukushima) érintett különösen súlyosan Kelet-Japánban, ahol összesen mintegy 15 000 ember életét követelte a katasztrófasorozat, és további kétezer ember tűnt el. A földrengés és a szökőár következtében pedig már március 11-én kimaradt az áram, és ezért a fűtőelemek három reaktorban is megolvadtak (pontosabban zónaolvadás ment végbe), a radioaktív sugárzásnak pedig még ma is súlyos következményei vannak a japán társadalomban.

A szóban forgó tankák azt is megmutathatják, hogy a földrengés és az azt követő események hatásai mennyire kiterjedtek valójában. Ezeket a szövegeket öt csoportba sorolhatjuk: 1. a szökőár és a tenger; 2. a földrengés és az utóregések; 3. az atomerőmű és az olvadás; 4. az érintettek és a menekültek élete; 5. más, további tényezők. Ez a jellegű kategorizáció valójában csak azt a célt szolgálja, hogy szisztematikus áttekintést kaphassunk az újságban megjelent tankákról, lényegileg ezt képezi le a tankák különböző csoportokba történő besorolása. Az a tény, hogy ezeket a nehéz és jelentős szituációkról szóló tankákat nemcsak az érintettek írták, hanem azok is, akik nem részesültek közvetlenül a történésekből, figyelemre méltó lesz a gondolatmenet későbbi szakaszára nézve.

Tankák márciusban és áprilisban

Érdemes elsőként a 2011 márciusától áprilisáig tartó időszak tankái közül válogatni. Az első szöveg a következőképpen szól:

二日目につながりて聞く母の声闇の一夜をしきりに語る⁹

2018/s1511495-20190107113741A.pdf. Az újságban megjelent 90 tankából összeállított antológiát 2014-ben publikálták angol fordítással: Kawaranai sora. Nakinagara warainagara [*The Sky Unchanged: Tears and Smiles*]. szerk. TSUJIMOTO Isao, Kōdansha, Tokyo, 2014.

9 Asahi Shimbun 2011. március 28., 11.

A szótagok:

Futsukameni / tsunagaritekiku / **hahanokoe** / yaminoichiyawo / shikirinikataru

A második nap / a sötétség éjéről / **az anya hangja**, / nagyon hossz-
szan számolt be / meghallottam, amit mond.

A szerzőt Otabe Yujinak hívják, és Shimadában, Sizuoka prefektúrában lakik. A szerző édesanyja valószínűleg Kelet-Japánban él, akár erre is következtethetünk a versből, azonban a tankában ez mint retorikai alakzat válik döntő tényezővé ott, ahol az 5–7–5–7–7-es morák formájában a szemantikailag értett szünet bekövetkezik. Ebben a tankában ez a „haha no koe”, vagyis „az anya hangja”. Ez a sor a cezúra által sokkal feltűnőbbben és a *Taigendome* poétikai eszközeként válik megragadhatóvá. A *Taigendome* az a – retorikai aktusként is érthető – technika, amely a verssorokat főnévi alakkal zárja, és azt a célt szolgálja, hogy egy utó- vagy visszhang jöhessen létre. A vers többi szótagjából („yaminohitoyowo shikirinikataru”), különösen a „shikirini” (nagyon/gyakran) szóból azt lehet felismerni, hogy az anya mennyire tehetetlen és elhagyott volt ezen az estén.

Márciusban és áprilisban többnyire azoknak a tankáit tették közzé, akik nem az érintett prefektúrákban (Mijagi, Iwate vagy Fukusima) élnek, és csak a médián keresztül értesültek a veszteségekről. Az efféle tankákban gyakran alkalmaztak olyan klisészerű szavakat, mint a pokol vagy a világvége, valamint eléggé túlzó hangnemet lehetett megállapítani a szövegek olvasásának folyamatában.¹⁰ A fent idézett tanka azonban elkerüli az elcsépelet és üres nyelvi elemek használatát (például „a sötétség éjéről”), ezáltal ugyanis az áramlat nélküli és az utórezgésekkel teli hideg éjszaka képénél még több is egymásra íródik.

A következő tanka már az eseményekben érintett anyák helyzetét írja le:

遺体ある瓦礫に印の赤い布手を合わず母あり隣にも¹¹

A szótagok:

Itaiaru / garekinishirushino / akainuno / tewoawasuhaha / aritonarinimo

10 SATO Michimasa – KAYAMA Takako, *Shinbun kadan to shinsai ei* [A tanka és az újság a 2011-es földrengésről] = *Tanka kenkyu* [Vizsgálat a tankáról] 2012/7., 93–100, 97–98.

11 Asahi Shimbun 2011. április 10., 11.

A vörös kendő / akárcsak a jelzése / roncsok alatt testeknek. / Egy
anya imádkozik / mellette egy másik.

Ezt a tankát Hirokawa Akio írta Motomya településről, Fukusimából. A helynév azt is implikálja, hogy ez a szerző esetleg saját szemével is látta a szétrombolt tájat. Ahogyan az első tanka esetében, itt is az első és a második rész között találjuk a cezúrát, vagyis az 5–7–5 és az utolsó, 7–7-es szótagok határánál. Ennek megfelelően a *Taigendome*, vagyis a visszatérő poétikai eszköz itt is hasonlóan funkcionál, ugyanis az alakzat segítségével éppen a vörös szín válik hangsúlyossá. A vörös kendő, ami nem egy kis zászlócska, a jelzése annak, hogy a törmelékek alatt még találhatóak holttestek.¹² Az utolsó hét szótag pedig kitágítja a lírai beszélő perspektíváját, és egyúttal leleplezi a textus zárlatát is, vagyis azt, hogy mennyi gyermek vesztette életét azon a helyen. A szörend és a szintaxis teszi különössé, különlegessé ezt a tankát, mindezt anélkül, hogy különböző retorikai vagy művészi eszközöket alkalmazna. A „roncsok” szó (gareki) még áprilisban is megtalálható a szövegben, ez pedig később elnyúttá válik, és éppen ezért kritikailag viszonyulnak hozzá. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy a médiában a „gareki” rendszeresen előfordul azért, hogy a szétrombolt területet jelöljék vele. Egy másik tankában¹³ ugyanebbe a problémába ütközünk, azonban ott a „roncsok” szót elkerülik, mert az egyes törmelékek olyan sok személyes tárgyból rakódnak össze, hogy lehetetlen totalizáló kifejezést alkalmazni. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a nyelvhasználatra vonatkozó reflexiók egyre inkább kiéleződtek.

Nagata Kazuhiro, az egyik tankaköltő a szerkesztőségben azt írja az egyik kommentárjában, hogy ez a földrengés éppen attól tántorította el az embereket, hogy a megszokott nyelvi elemekkel írjanak tankákat.¹⁴ Mi dolga van a tankáknak ezzel a nehézséggel? Csupán annyi, hogy mindenki a saját válaszát keresi erre a katasztrófára, azonban azt nem vagy nem egyszerűen találja meg. Egy tanka például¹⁵ egy keserű pillanatot ír le márciusban, amelyben a lírai beszélő a saját családjával együtt egy kényelmes, meleg és biztonságos szobából figyeli a tévében közvetített földrengést és a cunamit, s eközben mindnyájan sírnak és élvezetesen esznek. Amint a földrengés borzalmas hatásait megírják, a lírai

12 INOUE Komichi, *Saigaiikyuzyo ken reira. Yononaka heno tobira* [Leyla, a mentőkutya. Egy ajtó a világra], Kōdansha, Tokyo, 2012, 50–53.

13 Asahi Shimbun 2011. május 9., 13. A tankát KODAMA Masahiro (Kuki városából) írta.

14 NAGATA Kazuo, *Hyo* [Kommentár] = Asahi Shimbun 2011. március 28., 11.

15 *Uo.*, a tankát írta: KUSADA Reiko Iidából.

hang már össze tudja hasonlítani azokat a saját, meglehetősen szerencsés hétköznapi kulisszáival és jeleneteivel. Ez az összevetés elárulhatja azt is, hogy a lírai beszélőnek vagy esetleg a szerzőnek lelkiismeret-furdalása van, s ez az állapot felveti a kérdést: vajon a szerző – a földrengést követően és tekintettel az érintettek nehéz helyzetére – élheti-e úgy az életét, mint előtte?

A további tankákban¹⁶ még egy másik irodalmi-poétikai eszközt is fel lehet ismerni, mint amellyel a nem érintettek is megközelíthetik az eseményeket és részvétüket fejezhetik ki, mégpedig úgy, hogy egy, a múltban, 1995-ben Kóbéban történt földrengés tapasztalatát idézik fel, és annak emlékezetét írják bele a szövegekbe. Az ilyen tankák egyike¹⁷ a hosszú hazautat tárgyalja, amelyet a lírai beszélőnek a földrengés napján, vonat nélkül, gyalog kellett megtennie. Valójában akkoriban azok, akik Tokió és saját városuk között rendszeresen egy vagy több órát ingáztak vonattal, egyszerűen nem voltak képesek hazajutni. A tanka szerzője ezt a szituációt hasonlítja össze azokkal a területekkel, amelyek még komolyabb károkat szenvedtek, s az összevetés által az érintettekkel szemben érzett részvét kerül előtérbe.

Más tankák a médiát tematizálják, és éles kritikát fogalmaznak meg azzal szemben, hogy egyes médiumok szemérmetlen kérdésekkel rohamozták meg az érintett embereket.¹⁸ Az érintettek helyett a tanka jelzi azt, amit az emberek ilyen körülmények között egyáltalán mondhattak.

Mintha az érintettek hallgatásának vagy beszélni nem tudásának pótlékeként a tanka töltené ki a beszéd helyét, vagyis ezek a tankák úgy jelennek meg, mintha szerzői kívülállókként figyelték volna meg a földrengést és az azt követő eseményeket. Egy kiváló példa erre:

喚ぶ声が振り返りつつその母は足取り重く地震の地離る¹⁹

A szótagok:

Yobukoeka / hurikaeritsutsu / sonohahaha / ashidoriomoku /
nainochihanaru

16 Asahi Shimbun 2011. április 18., 18. A tanka szerzője TODA Shoko Nisinomijából. Egy további példa az Asahi Shimbunból 2011. április 18., 30. A tanka szerzője SARA Minami Takarazukából.

17 Asahi Shimbun 2011. április 18., 30. A tanka szerzője MORINAGA Tsunahiro Nakano negyedből (Tokióból).

18 Asahi Shimbun 2011. április 10., 11. A tanka szerzője KAWANO Kimiko Otából. Vö. Asahi Shimbun 2011. június 12., 10. A tanka szerzője OHIRA Chika Kokubunjiból.

19 Asahi Shimbun 2011. március 28., 11.

„valaki szólít?” / így vissza-visszanézve / megy el az anya / a föld-
 rengés helyéről / súlyos lépéseivel.

A szerző Joshima Kazuko Fukuokából. A város Japán egy másik szigetén, Kjúsún található, és egyáltalán nem azon a területen, amelyet elért volna a földrengés. Ebben a szövegben ismét egy anya és gyermeke kapcsolatáról van szó, ahol a lírai beszélő azt az anyát látja, aki valószínűleg a földrengés miatt vesztette el gyermekét. Ahogyan az utóbbi két tanka esetében, itt nem az emocionális kifejezéseket, mint a „kétségbeesést” vagy a „gyászt” alkalmazza a szöveg, hanem kizárólag a jelenet leírására törekszik, vagyis itt is – ahogyan az első tankánál – a hangoltság játszik döntő szerepet.

Márciusban és áprilisban már kevesebb tanka jelent meg az érintettek tollából. Az alábbi tanka főként a következőket tematizálja: 1. az olyan alapvető, mindennapi életben használt dolgok hiányát, mint a táplálkozás, a benzin, az áramkimaradás vagy egyéb infrastrukturális problémák,²⁰ 2. a folytonosan jelentkező és érezhető utórezgéseket,²¹ illetve az emberi, szolidaritáson alapuló kapcsolatot az érintettekkel, akik egymásnak segítenek.²² Ez a tanka mindenekelőtt a fukusimai atomerőmű-baleset miatt válik jelentékennyé:

生きてゆかねばならぬから原発の爆発の日も米を研ぎおり²³

A szótagok:

Ikiteyuka / nebanaranukara / genpatsuno / bakuhatsunohimo /
 komewotogiori

Mert hiszen nekem / még tovább kell élnem / megfőztem a rizst /
 a robbanás napján is / az atomerőműben.

A szerző Mihara Toko, és Fukusimában lakik. Földrajzi szempontból Fukusima városa mintegy ötven kilométerre északnyugatra fekszik az erőműtől. Itt azonban nem derül ki, hogy pontosan honnan származik

20 Mivel ehhez a témához számos tanka tartozik, ezért itt csak két példát kell kiemelni az újságból. Asahi Shimbun 2011. április 10., 11. A tanka szerzője MISUMI Seizo Szendaiból és SUZUKI Mitsuru Moriokából.

21 Itt pedig három szöveget szükséges kiemelni a számos tankából. Asahi Shimbun 2011. április 24., 10. A tankák szerzői: SUZUKI Hisao Shiogamából, MIYAKOSHI Mieko Szendaiból és OMIYA Tokuo Iwanumából.

22 Itt ismét két tankát kell kiemelni a lapból. Asahi Shimbun 2011. április 18., 11. A tanka szerzői: SHIMOTOME Kohei Szendaiból és SHINOHARA Katsuhiko Hitachinakából.

23 Asahi Shimbun 2011. április 10., 11.

a tanka, ugyanis Fukusima nemcsak a város, hanem a prefektúra neve is. A versben a „robbanás napja” pedig március 12-ére, 14-ére vagy 15-ére is utalhat, hiszen ez az erőmű hat reaktorral rendelkezett, amelyből háromban történt robbanás.

Mivel a szerkesztőség Mihara műveit gyakran beválogatta az újságba, ezért a szerzőt egy újságcikkben meg is ismerhették.²⁴ A cikkből azonban ismét csak annyi derül ki, hogy Mihara Fukusimából származik. Esküvője alkalmából a Hokkaidóban található Yubariba költözött, és még ebben az időszakban is küldött tankákat a szerkesztőségbe. Férje halálát követően, tehát még 2011 előtt ismét visszatért Fukusimába. Ezenkívül még annyit lehet tudni, hogy a Mihara Toko név valójában egy álnév.

A tankára visszatérve annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy ebben az esetben a cezúra az „ikiteyuka nebanaranukara” sorok (vagyis az 5–7-es szótagok) után következik. Ennek a tankának a különlegessége a tárgyalt szótagok poétikai alakításában áll, ugyanis szemantikai szempontból az „ikiteyukanebanaranukara” együtt jelöl egy egységet. Az „ikiteyuka” az első csoport, amely 5 szótagból áll, a „nebanaranukara” pedig a második, ami hét szótagot tartalmaz. A szemantikai egység itt tehát nem az 5–7-es szótagok csoportjának felel meg, amelyet a szótagok száma rögzít, vagyis szemantika és szintaktika szétcsúszása alkotja azt a diszkrepanciát, amely megakasztja az olvasást, és ráveszi a befogadót arra, hogy – a szótag hangtani szabályszerűsége nélkül, tehát a szokáson vagy előíráson túl – a szöveg ezen szakaszát kísérelje figyelemmel.

A feszültség pedig azzal a kijelentéssel kapcsolódik össze, hogy a baleset ellenére is tovább kell élni. Ezenkívül figyelemre méltó, hogy a robbanás és a hétköznapi élet közti kiiktathatatlan szembenállást a rizsfőzés tevékenysége jelzi. Ha kizárólag a robbanásról volna szó, akkor ez a tanka is csak a Fukusimáról szóló tankák sorát gyarapítaná, de a félelem és gyász megjelenése mellett a szinte „megszokott” rizsfőzés a továbbhaladó, mégis egyre bizonytalanabbá váló hétköznapi életet mutatja fel.

Más tankák is a katasztrófa utáni hétköznapi élet nehézségeit dokumentálják, például azt, ahogyan minden lakó, aki az atomerőmű meghatározott környezetében élt, úgy menekül, hogy menekülését követően – a potenciális sugárzásveszély miatti szorongását hordozva

24 HONDA Masakazu, *Nidome no kokyososhistu* [Második elűzetés] = Asahi Shimbun, fukusimai helyi kiadás, 2012. április 13., 32.

– ki van téve az elutasításnak és a diszkriminációnak,²⁵ számos földművesnek vagy halásznak még a munkáját is fel kellett adnia.²⁶

Konklúzió

A tanulmány első részében a kutatás tárgyát tulajdonképpen egy japán versforma, a tanka szolgáltatta. A kezdő kérdésfeltevés úgy hangzott: hogyan és milyen nyelvi-poétikai megoldásokkal közelítenek a tankák a földrengéshez és az azt követő eseményekhez. Főként a fukusimai atomerőmű-baleset, a szökőár és az érintettek élete került a középpontba. Ehhez kapcsolódóan kizárólag olyan tankákat vizsgáltam, amelyek a márciusi és áprilisi újságban láttak napvilágot. Mennyiségi szempontból azt lehet megállapítani, hogy a vizsgált időszakban javarészt azoknak az írásai jelentek meg, akik a földrengést nem a helyszínen tapasztalták, s azt láthattuk, hogy a „kívülálló” szerzők változatos módon közelítették meg a földrengést. Sok esetben a barátokért vagy a családért való aggodalom hívta életre a szövegeket, jelentős részben pedig az érintettekkel szemben érzett részvét bizonyult lényeges elemnek. Ezenkívül megfigyelhető egy erős médiakritikai irány is, amelyben főként azok a tankák játszottak központi szerepet, amelyek a földrengés elszenvédőit juttatták szóhoz. Végül az is láthatóvá vált, hogy az érintettek is jelentettek meg tankákat, s különösen ezek a szövegek azok, amelyek minőségileg is teljesen más módon tematizálták a fukusimai eseményeket, ahogyan ezt Mihara tankája is mutatja. Ott ugyanis a tanka szemantikai egysége éppen a szótagok hangtani szabályainak hirtelen megtörése által jött létre. Ez az irodalmi eljárás pedig a fukusimai helyzet tapasztalatát vitte színre. A következő tanulmányban már a május, június, július és augusztus hónapokban közölt tankákra kerül a hangsúly.

Fordította Pataki Viktor

25 Asahi Shimbun 2011. április 24., 10. A tanka NAKAMURA Susumu tollából származik, a szerző Fukusimából jött.

26 Ezen a ponton is két tankát kell megemlíteni. Asahi Shimbun 2011. április 18., 18. A tanka szerzője SAWA Masahiro Makikatából és KITA Isao Mie prefektúrából.